Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Aegidius Romanus - Cod. Aug. pap. 101

[Reichenau], [1. Hälfte 15. Jahrh.]

Aegidius Romanus: Liber de regimen principium: Liber I pars 1

urn:nbn:de:bsz:31-90450

Visual Library

Incipit liber de Regimine principum Editus a fre Egidio Romano de ordine frm heremitar Sci Augustini

Ex Regia ac sanctissima psapia oriundo suo dno spali dno phylippo pmogenito et heredi pclarissimi viri dni phi dei gra Illustrissimi regis francor. suus devotus fr egidius Romanus ordinis frm heremitar Sci augustini cu recomendacoe seipm et ad omia famulatu. Clamat politicor sna omes principat no ee eq lit diutinos nec eq per modo singula regimina mensurari. Nam aliqua sunt annalia / aliqua ad vita / aliqua vero p hereditatem et successione in filios quodamodo ppetua indicantur. Cu igit nullu violetu ee ppetuum fore omia nalia ptestent. Qui ipse et ipsius posteriorib filijs suu pncipatu ppetuari desidat. summo ope studere debet ut sit suu regimie nale. Nuqua aut quis nalis efficit rector si passione aut volutate cupiat pncipari. Sz si custos iusti exns absq rone et lege nihil statuat imperandu. Na ut testat phus. Dic e nali servus qui polles viribus deficit intellctu. Sic vigens metis industria et regitiua pdencia nalit dnat. // Quare si vra gnositas glosa me amicabilit requisiuit ut de eruditone pncipu. sive de regimie regu queda libru componerem. qt gubnatoe regni sm ronem et legem diligenti cuspecta pollevetis regimie nali ut appet ad liqdu no instinctu humano s potius divino hu petitio postulatur. Videt eni deus omps i tua femoe scribit. Dns dnantiu et rex regu. Vre domus sctissime curagere spalem. tu vram pudita ac venabile infantia inclinauit ut sequens suor patru ac pdecessor vestigia in quib pampli et pfertius viget et viguit zelus fidei et religio xpiana no passione et volutate s lege et intellctu regulas regni iustissimas cupiat psuare.

// Hac igit requisitoe laudabili et honesta qua in reputo i prepta n no i suffragante bono gentis et coi. qd est diuinu p bonu aliqd singlare in recusabilit inclinatus. auxiliante altissimo delectabili opus aggrediar ut vra reuerenda nobilitas requisiuit.

Incipiunt Capitla primi ptis primi libri De Regimine principum. Primu Caplm.

Quis sit modus pcedendi in regimine pncipu. 2m Quis sit ordo dicendor. 3m Quanta sit utilitas in dicendis 4m Quot sunt modi viuendi et quomo in eis felicitas hit esse. 5m Qd maxime expedit regie maiestati sui fine et sua felicitate pone

Nota violetu no ppetua

Nota qualitates corpis q regere dnt nali

[. Aug. 101]

G.B. HOFBIBLIOTHEK KARLSRUHE

cognoscere 6m Q no decz regiam maiestate sua felicitate pone i voluptati
bus. 7m Q no decz regia maiestate felicitate sua pone in diuitijs 8m Q
no decz regia maiestate sua felicitate pone in honoribus. 9m Q no decet
regia maiestate sua felicitate pone in gloria vel infamia 10m. Q no decz regia maiestate
sua felicitate pone in ciuili potencia. 11m Q no decz regia maiestate sua felicitate pone
in robore corporali vel in pulchritudine vel in alijs bonis corporis 12m Quomodo
in actu prudencie est ponenda felicitas. 13m Quantum sit premium regis bene regentis
populum sibi commissum. Capitulum primum. Quis sit modus procedendi in regimine principum.

Oportet ut latitudo sermonis in vnaquaque re sit secundum exigenciam
illius rei et non magis neque minus. vt vult philosophus. vii. metaphysice
Si igitur de regimine principum seu regum intendimus artem
et noticiam tradere ut non fiant vltiores sermones et subti
liores quam res opus requirat, primo videndum est. quis sit modus proceden
di in hac arte. Sciendum igitur quod in toto morali negocio modus procedendi secundum
philosophum est figuralis et grossus oportet enim in talibus typo et figuraliter pertransire. quia
gesta moralia complete sub narracione non cadunt Possumus autem triplici
via venari quod modum procedendi in hac sciencia oportet esse figuralem et grossum
Prima via sumitur ex parte materie circa quam versatur huiusmodi ars. Secunda ex parte finis
qui intenditur in hac arte. Tercia ex parte auditoris qui erudiendus est per
talem artem. Prima via sic patet. Cum enim doctrina de regimine principum sit de
actibus humanis et comprehendatur sub morali negocio. Quia materia moralis
ut dictum est non patitur perscrutacionem subtilem. sed est de negocijs singularibus
que ut declarari habet. 2o ethicorum propter sui variabilitatem magna incertitudinem
habent. Quia sic est ergo ipsa actio singularia que sunt materia huius operis oportet
incedendum esse figuraliter et typo. Hanc autem racionem tangere videtur philosophus.
primo ethicorum cum ait. quod dicetur sufficienter de morali negocio si fiat manifestacio
secundum subiectam materiam subditur. Quia disciplinati est in tantum inquirere certitudi
nem secundum vnumquodque genus in quantum natura rei recipit. Videtur enim natura rei
moralis omnino esse opposita negocio mathematice. Nam demonstraciones mathematice
sunt certe in primo gradu certitudinis ut vult commentator. 2o. metaphysice Raciones vero
morales sunt superficiales et grosse. Geometre igitur est non persuadere sed
demonstrare Rethoris vero et politici non est demonstrare sed persuadere. propter
quod in primo ethicorum scribitur. Quod pessimum est vel par. peccatum est mathematicum persua
dentem attemptare. et rethoricum demonstraciones expetere. Secunda via
sumitur ex parte finis qui intenditur in hac arte. Nam ut scribitur. 2o ethicorum. Opus

morale suscepim⁹ nõ contemplationis gra͠ nec ut sciam⁹. s₃ ut boni fiam⁹
nõ finis g° intent⁹ in hac scia nõ est cognitio. s₃ opus. ut ē vitis s₃ bonum
Cu g° rones subtiles magis illuminent intellem. Superficiales vo et grosse
magis moueant ₇ inflamet affem in scie͠s speculatiuis vbi pncipalit
querit illuminatio intellectus. pcedendu ē demonstratiue et subtilit. Sz in
nego morali v° qrit rectitudo voluntat͠ et ut boni fiam⁹. pcedendu ē
psuasiue et figalit. Vn p° eth͠ scibit morale nego͠ amabile ee͠ si de ta
lib⁹ et ex talib⁹ dnt͠es. et dclint͠ q͠ sut e vt frequent͠ius grosse et figalit
vitate onde. Tercia via sumit͠ ex pte auditor͠ qui erudiend⁹ ē in hac
arte. na licz intytulat⁹ sit iste liber de eruditione pncipu. tot⁹ ti pplus
erudiend⁹ ē p ipm. Quauis em nõ quilibz possit ee͠ rex ul pnceps. tn
quilibz studere dz sumo ope ut sit talis q͠ dign⁹ sit regere et pncipari. qd
ee͠ nõ pt n sciant͠ et obseruetur q͠ in hoc ope sut dicēda totus ergo
pplus quodamo auditor ē hui⁹ artis. Sz pauci sut vigentes acumie
intellectus. ppt͠ q͠ dr in eth͠ q͠ q͠to maior ē pplus tanto minor ul re
motior est intellectus. Auditor ergo moralis negotij ē simplex ₇ gro
ssus. ut ondi h͠t p͠mo reth͠. Cu g° totus pplus subtilia coprehendere
nõ possit pcedendu ē in morali negotio figalit et grosse ymo q͠
s͠m ph͠m in pol. q͠ optz dnm sive papē hēr optz subditu sive facē
si phat librū instruit͠ pnceps quo se debeat et qualit͠ debeat suis
subditis impare. ondet doctrina hac extende usq₃ ad pplm ut sciat
qualit͠ suis pncipib⁹ debeat obedire et q͠ hoc fi nõ pt ut tactu
est n p rones superficiales et sensibiles optz mo͠ pcedendi in hoc ope
ee͠ grossum et figalem. Cap͠ scd͠u. Quis sit ordo dicendorum.

Cum omis doctrina et omis disciplina ex pcedenti fiat cogni
tione ut dr p͠mo posterior͠. Vn sc͠ht narrare ordine dicendorum
ut dep͠is queda pcognita h͠eatur. hēr aut pcognitoe
h͠ita intellectus dicendor͠ facilius capiet. Sciendu igi͠ q͠ h͠uc tote
librū intendim⁹ in tres pciales libros diuide. In quor͠ pmo onde͠ Pr͠io lib͠.
quo regia maiestas et p͠nis quo quilz h͠o se ip͠m regere deat. In s͠c°
vo manifestabit͠ quomo familia sua debeat gub͠nare. In t͠cio vero
declarabit͠ ul declarabitur quo p͠esse debeat ciuitati et regno.
Primo g° lib° deseruiet ethica su monastica. Scd͠o yconomica. Tercio po
litica. Est aut h͠ic ordo ronalis et n͠alis. Ronalis quide q͠m ea q͠
sut ad alium sumut originem ex hiis q͠ sut ad nos ips͠. Vnde in

ix° ethicorum dicit quod amicabilia que sunt ad amicos videntur venisse ex hiis que
sunt ad se ipsum. Ille enim amicus esse videtur qui sic se habet ad alium sicut amicatiuus
ut ad se ipsum. Modus ergo doctrine est de amicabilitate veritate sic de ipsa industria regitiua.
Qui enim industrius esse vult ut alios regat debet industrius esse ut se
ipsum gubernet. Racionabile est ut prius dicatur de sui regimine quam de regimine fa
milie siue regni. Est etiam hic ordo non solum racionalis sed etiam naturalis. natura enim
semper ex imperfecto ad perfectum procedit ut prius est quis naturaliter imperfectus et puer
quam perfectus ut vir. In operibus etiam speculabilibus ordine naturali semper ex imperfecto ad perfectum
procedimus ut prius quis habet scienciam et cognicionem imperfectam et postea habet eam perfecti
orem et sic dando se speculacioni continue in sciencia proficit donec secundum modum sibi
possibile habeat perfectam noticiam. Modus ergo secundum naturalem ordinem doctrine est de
speculabilibus veritate sic de ipsis operabilibus. Nam sicut in speculabilibus cognicio in
perfecta naturaliter precedit perfectam sic in operabilibus precedit imperfecta astucia perfectam in
dustriam. Cum ergo non requiratur tanta industria ad regendum se ipsum quanta re
quiritur in gubernacione familie nec requiratur tanta prudencia in regimine fa
milie quanta in gubernacione ciuitatis et regni ordine naturali decet regiam maie
statem primo scire se ipsum regere secundo scire suam familiam gubernare et tercio scire
regere regnum et ciuitatem. In primo autem libro in quo agitur de regimine sui
quatuor sunt declaranda. Nam primo ostendetur in quo regia maiestas debeat suum
finem et suam felicitatem ponere. secundo quas virtutes debeat habere. tercio quas passio
nes debeat sequi. quarto quos mores debeat imitari. Nam cum bene viuere et
bene regere se ipsum esse non possit nisi quis se det bonis actibus et bonis operibus
regulari ordine racionis volens tractare de regimine sui oportet ipsum noticiam
tradere de hiis quibus diuersificantur acciones. Unde cum ergo ut vult philosophus ii ethicorum
perfectum esse in morali negocio scrutari ea que sunt circa operaciones quomodo faciende sint eas.
Operaciones autem nunc ex quatuor que ad propositum spectant videntur oriri et diuersificari
videlicet ex finibus habitibus passionibus et moribus. Nam cum finis sit operacionum maxime
principium secundum quod aliquis sibi alium et alium prestituit finem alia et alia operatur.
Ad sciendum igitur quomodo operari debemus maiore perfectum esse videre quem finem nobis prestituere
debeamus. Rursus quia ut dicitur ii° ethicorum signum generati habitus est delectacionem
et tristiciam fieri in opere secundum quod alios et alios habitus habemus et in aliis et aliis actibus
delectamur. Tercio diuersificantur acciones et opera non solum ex finibus vel ex ha
bitibus sed etiam ex passionibus. nam aliter et aliter passionati aliter et aliter operantur.
Videmus enim quod quia timor et desperacio non sunt eadem passio cum spe timentes et desperan
tes de victoria turpiter agunt ut dimittunt aciem et fugiunt de bello sperantes autem
se vincere invadunt bellantes et aggrediuntur hostes. Modus enim doctrine est de spe et
timore intelligendum est de aliis passionibus. Singule enim affecciones et passiones aliquo

inclinationes in nobis efficiunt ut alia et alia opera faciamus. Quarto etiam ipsi mores
opera diversificare videntur nam habentes mores iuvenum aliter et aliter operantur quam
habentes mores senum. senes enim ut suo loco ostendetur sunt naturaliter increduli et avari
iuvenes vero sunt naturaliter creduli et liberales. Videntur enim hec quatuor sic aliqualiter ordinari
adinvicem. Nam ex aliis et aliis moribus sunt esse alie et alie passiones ex aliis
et aliis passionibus consurgunt alii et alii habitus ex aliis et aliis habitibus prestituuntur
alii et alii fines. Sicut enim diversi sunt mores iuvenum et senum sic alie affectiones
et passiones sunt in utrisque et sicut bonorum et malorum sunt diverse actiones sic diversi sunt
habitus utrorumque. Rursus ex aliis et aliis habitibus prestituimus nobis alios et alios
fines. Nam ut dicitur iii ethicorum qualis unusquisque est talis finis sibi videtur. Ut intemperato
videtur quod totus finis et magna felicitas sit uti venereis sic etiam habentes alios habitus
inclinantur ut finem sibi prestituant conformem suo habitui. In primo igitur libro de omnibus
hiis quatuor tractatibus tractabimus. scilicet de fine vel de felicitate principum de eorum virtutibus
et de eorum passionibus et moribus. primo tamen dicemus de ipso fine sive de ipsa felicitate
quia finis in agendis est principalissimum principium quam aliquid aliorum. Capitulum tertium

Quoniam ut dictum est opus istud suscepi Quanta sit utilitas in dicendis
regia eruditionis principum tum nunquam aliquis plene erudiatur nisi sit
benivolus docilis et attentus. Postquam in primo tamen reddidimus regiam
maiestatem benivolam ostendendo que dicenda sunt nos esse faciliter tractaturos.
et in secundo reddidimus eam docilem narrando ordinem dicendorum restat ut in hoc
tertio reddamus eam attentam declarando quanta sit utilitas in dicendis nam quia contra
rhetoricos adiunt sermonem perscrutatum ut plurimum auditores sunt benivoli per rectitudines
sermones faciles et superficiales. Nam si malis sermonibus hoc est corruptus appetitus in
morali tamen negotio ubi modus rei requirit traditionem figuralem et grossam non est
corruptio appetitus sed magis est ordo rectus et debitus. In huiusmodi ergo arte ex fa-
cilitate tradendi redditur auditor benivolus sed ex ordine dicendorum redditur
docilis nam quis maxime efficitur docilis id est habilis ad capiendam doctrinam si ei
dicenda quodam serie et ordine proponantur. ex utilitate autem dicendorum red-
ditur auditor attentus nam quilibet attente audit si sperat se utilia auditurum
ex dicendis aut si bene cognoscantur et debite observentur consequitur maie-
stas regia quod ad minus spectat quatuor que maxime quilibet amare et desidera-
re debet. primo enim lucrabitur maxima bona. secundo lucrabitur se ipsum. tertio lucrabitur
alios. quarto consequetur ut habeat ipsum deum et felicitatem eternam. Distinguuntur quidem
trino modo ipsa bona quia quedam sunt bona minima quedam media quedam maxima. Mi-
nima sunt bona exteriora. Media sunt bona interiora que possunt esse communia bonis et malis.
cuiusmodi sunt industria mentis Ingenium naturale et potentie anime. Hiis enim bonis
etiam ipsi mali participant. Bona vero maxima sunt bona interiora quibus mali participare

non potest. Cuiusmodi sunt virtutes quibus secundum eos et etiam secundum philosophum nemo male utitur.
phus Dicit enim primo rethoricorum quod sole virtutes sunt quibus non contingit male uti. Alio modo distin-
guntur bona ut patet per philosophum tam in magnis moralibus quam in ethicis, quia quedam
sunt delectabilia, quedam utilia, quedam honesta. Bona autem honesta sunt bona
per excellentiam. Nam in istis bonis secundum philosophum delectabilia et utilia bona in-
cluduntur. Bona enim si honesta sint habent in se magnam delectationem et includunt
bonitatem utilium bonorum. Cum igitur in hoc libro intendatur quomodo maiestas
regia fiat virtuosa et quomodo eos quos habet regere inducat ad honestatem et virtutem,
maxima est utilitas in dicendis, quia eis observatis habentur bona maxima et honesta.
Secundo est maxima utilitas in dicendis quia ex eis non solum quis lucratur
maxima bona sed etiam lucrabitur seipsum. Est enim morale negotium ut pluries
tactum est ut boni fiamus. Bonus autem vir seipsum habet, malus autem seipso caret.
Dicit enim ymaginari debemus quod sicut in civitate et in regno plures ordinantur
ad unum ducem et ad unum regem, sic in uno et eodem homine potentie que sunt ratio-
nales per participationem ordinantur ad intellectum qui est rationalis per essen-
tiam. Sicut igitur rex non dicitur habere regnum nec dux dicitur habere civitatem si in regno
vel civitate sit dissensio vel si incole civitatis vel regni non obediunt regi
vel duci, sic aliquis homo singulariter non dicitur habere seipsum si appetitus dissenti-
at rationi et si rationale per participationem non obediat rationali per essentiam.
Homo enim secundum philosophum ix ethicorum maxime est intellectus et ratio. Cum ergo ratio non dominatur
hiis que sunt in homine, homo non dominatur sibi ipsi nec regit seipsum nec per se seipsum
habet, ymo dum vult rationem aliud agit passione tractus et inclinatus. Quare
si malus homo non habet seipsum sed bonus, per hoc negotium quod est ut boni fiamus homo
seipsum lucratur. Tertio lucratur alios. Nam ex hoc quod aliquis recte regit seipsum
dignus est ut efficiatur rector et dominus aliorum. Nam habens prudentiam et aliis
virtutibus moralibus de quibus in hoc libro tractabitur dignus est principari,
qui si hac careat dato quod per violentiam potentiam principetur magis tamen est dignus subici
quam principari et magis est natus servus quam dominus. Quarto observatis hiis quorum in hoc
libro tradetur notitia consequimur ut habeamus ipsum deum et felicitatem eternam.
Est ergo deus ipse essentia bonitatis et bonitatis, per se est maxime unus et maxime
bonus. Quanto ergo aliquis attingit plus ad unitatem et bonitatem, tanto est etiam confor-
mior primo principio et perfectius habet ipsum deum. Mali autem homines minime sunt
uniti, dissipatum est totum corpus regni. Regimen enim cuiuslibet hominis est ex eo quod potentie
eius reguntur per rationem et intellectum. Cum igitur aliquid dictat ratio et aliud sequitur
appetitus, quod contingit in habentibus animam perversam, talis homo non est unitus sed in
seipso dissensionem habet. Propter quod difformis est a primo principio, sed potestas

v'tutibus et habundantes in bonis honestis q secut' regiam vonis et secutiu bona simplr no bona s sensum in se ipis sint bonitate et bonitate ppt qd confirmant pmo pncipio et in se ipis ipm deu sive dicitur. Tanta igi est utilitas in dicendis q eis obsuatis lucrabim majora bona nos ipos et etiam alios et habebim ipm deu et pquis felicitate etnam. Vez q ea quoz tradem notitiam absq diva gra obsuari no pnt. decz quelibz homine et maxie regiam maiestate implorare diuina gram. Na qto maiestas regia in loco altori existit tato magis indiget diva gra ut possit v'tutu opa exercere et sibi subditos inducere valeat ad v'tutes. Cap'm qrtu. Quot sunt modi vivendi et quo in eis felicitas sit esse.

Premissis quibusdam pambulis necessariis ad ppositu quia regime sequetis opis ex felicitate modi tradendi reddidim regiam maiestate benivola et ex ordine dicendoz reddidim ipam docilem et ex utilitate iptam in dicendis reddidim ipam attenta. Restat g° dare seriatim q in hoc ope sunt dicenda. Veru q finis e pncipiu agibiliu pnt ut ad alioz ut dicebatur sup 10 a fine et felicitate est inchoandu. Cu igi s'm diusos modos vivendi diusi diusimode sibi fine pstituat narrandi sut modi vivendi et ondendu e quo in eis felicitas e ponenda. Distinxerut em phi ut patz ex pmo eth' tplice vita. videlz voluptuosam politica et cotemplatiua. videbat em hoiem ee mediu int' supiora 2 infiora. Est em ho naliter medius int' bruta quibus e supior et sbas sepatas qs coi nomie vocam angelos quibus e infior. Est em homo infra angelos et sup bruta. tripliciter ergo potest considari ho. pmo ut coicat cu brutis. scdo ut est aliquid in se. tercio ut coicat et pticipat cu angelis sive cu substaciis sepatis. s'm has tres cosidacoes supte sut a phis pdce tres vite. Voluerut em q homi ubi pticipat cu brutis competit vita voluptuosa. ut e aliqd in se ipo vita politica. s' ut pticipat cu substaciis sepatis. copetit ei vita conteplatiua. Quilz ergo ul vivit ut ho ul vivit ut bestia ul vivit ut angelus. Na s'm vita voluptuosam vivit ut bestia. scdm civilem vivit ut ho. s'm conteplatiuam ut angelus. Distinxerut ergo igi has tres vitas sive hos tres modos vivendi no tn posuerut i' duplice felicitate. Na in vita voluptuosa negauerut ee felicitate. qd etia theologi negat. posuerut em felicitate politica et no coteplatiua

vt dicat quis felix / politice qui est felix ut ho habendo in se prudenciam
que e recta ro agibiliu / Dicatur aut felix cotemplatie qui e sup hoiem
et qui e felix no solu ut ho · s put e in eo ad diuinu et ad melius hoie
¶ Pfcm igit in agibilib3 vocabat felice politice · s pfcm in speculabilibus
vocabat felice contemplatie · et appellabat ipm no hoiem s hoie meliore
Na age e conari in artib3 cu alijs competit hoi ut ho est · s speculari
et cognosce vitate competit ei ut e in eo intellectus qui e ad diuinu et
s'm que conitam cu deo et cu substantijs sepatis · Vn exp' pol · patz q aliq
ho ut e homo ut est peior hoie et tunc e bestia / ut est hoie melior · et tunc
e ad diuinu et semideus · Si aut e ho qz ho ut ibi pbat e nalit animal
sociale ciuile et politicu / sequit q regat s'm pdencia et viuat vita politica
Si aut e bestia et hoie peior tunc no regit rone et prudencia s regit passi
one · et viuit vita voluptuosa / s si sit diuinus et homine melior · tunc specula
psapiam · et viuit vita contepla[ti]ua · Tanta g' e differencia int pdente in agi
bilib3 · et pfcm in speculabilib3 / quata e int viuetem humana vita e politica
et vita cotemplatiua e angelica · Dediti em opabilibus pp diusitate ne
gocio3 emgenciu turbant g' plurima et ut plimu senciunt passiones cu
nis / Dediti vo speculabilib3 quodamo abhijs passionib3 sut abstracti / Et
qz viue incarne et no s'm carne e magis angelicu q humanu / Felicem
vita cotemplatiua noluerut phi assignare et applare felice politice
et ut hoiem s ut conicit cu substanciis sepatis · Sapietes igit et viri
speculatiui sut maiore honorandi qz sut sup hoiem collocati · Sic ergo
de modis viuendi et de felicitatib3 repetis in ipis phi distinxerut non
tn adplenu et p omem mo potuerut attinge vitate / Na lic dicent
vere q in vita voluptuosa no e qrenda felicitas ut infra clarius on
detur · De vita tn politica · qua theologi vocat vita actiua · et de vita
cotemplatiua no vsquequaq vera senserut / Crediderut em q ex puris
nalib3 absq alio auxilio gre posset qs oia pcta vitare et pfce viue
s'm vita actiua ul contemplatiua qd falsum e na ut s tangebat oib3 uo
lentib3 rce viue ncia e diua gra · et maiore ncia e regib3 · e rectorib3
aliorum / Posuerut eciam vita contemplatiua ee in pura speculatoe qd falsum
est / Nuqua em in vita tali quis pficit n sit in eo amor dei et dilectio
caritatis · Inhijs igit no bn senserut · Qz aut vita cotemplatiua dispont

esse potiorem quod vita politica et activa a theologis et civitate catholica non
discordat. Ex hiis igitur partis dicamus quod decet regiam maiestatem hos modos
vivendi cognoscere et vitam voluptuosam fugere ne sit homine peior. Nam tales
ut dicitur primo ethicorum sunt vitam pecudum eligentes. Vitam autem activam et contemplativam
inserere debet. ut per vitam activam bene aliis magnifica faciendo sibi subditos
recte regendo. per vitam contemplativam sibi per interna devotionem et dilectionem in
amore dei recte perficiendo. Habent autem internam devotionem tanto magis decet hec
reges et principes. quanto apud tribunal summi iudicis reddituri sunt de pluribus
rationem. Capitulum quintum. Quod maxime expedit regie maiestati suum finem et suam felicitatem cognoscere.

Est autem diligenter notandum quod sicut per debitas
transmutationes materia consequitur suam perfectionem et formam. sic
homo per debitas et rectas operationes consequitur suam perfectionem et felicitatem.
Cum ergo nunquam contingat recte agere ut requirit consecutio finis ignorato
ipso fine expedit volenti consequi suum finem vel suam felicitatem huius precog
nitionem prius. Possumus autem dicere quod ut ad propositum spectat dupliciter videndum
quod expedit regi suum finem cognoscere. Prima est quia nunquam per sua opera cooperatur
ut sit finis consecutus. Secunda vero quia nunquam est aliorum directivus. Prima via
sic patet. Nam ad hoc ut aliquis per suas operationes finem consequatur tria requiruntur.
Primo quod agat bene. Secundo quod agat ex electione. Tertio quod agat delectabiliter. Si
enim non agerit bene sed male non consequitur finem sed contrarium finis. Nam finis ut
dicitur .2. phisicorum non solum dicit quod ultimum sed etiam quod optimum. Propter quod .2. metaphysice
innuit philosophus quod finis et bonum idem. et qui tollit finem tollit omne bonum.
Quare si male agentes sunt digni ut mala consequantur quia malum contra
riatur bono et per consequens contraria finem. male agentes sunt quod huiusmodi digni sunt
non ut consequantur finem sed contrarium finis. Immo non solum male agentes non con
sequuntur finem sed etiam potentes bene agere nisi bene agant ~~no debet agere~~ non
debetur eis corona nec debetur eis finis vel felicitas. Unde philosophus ~~[illegible]~~
primo ethicorum ait quod in olimpiadibus idest in illis bellis et agonibus non
coronantur fortissimi sed agonizantes. qui enim fortissimi sunt sunt potentes
agonizare. Attamen si actu non agonizent non debetur eis corona. oportet
igitur actu bene agere ut per opera nostra mereamur finem consequi vel felicitatem.
Secundo requiritur quod ex electione agamus nam qui casu vel fortuitu bene agit
ex hoc non est laudandus nec debetur ei ex hoc finis vel felicitas. Nam quod ex

electioe no sunt no sunt volutaria / Ex ομ volutarijs aut ut patz p phm
iij. eth. no laudam͂ n͂ vitupam͂. Vn in eodē iij. dr qd nllus ē btūs n͂ volēs
s͂ q̄ no agimus electioe no agim͂ volentes. ergo p͂sequendo ex talibus
opibus s͂cͥl qd hu͂ sūt no consequimur btitudinē et felicitatē / ymo cū ex
opibus v͂tuosis felicitatē consequim͂. qꝛ v͂tus ē hītus electiuus i mediate ex
istens ut dr. ij. eth. optz opatores p quas finē conseqm͂ electione p͂cede
Tercio optz age delectabil͂. Na qd aliqs in aliq ope magis delectat͂ tanto magis
No. volutarie et expedit͂ efficit opus illud. Na phūs ij. eth. volt qd no suf
ficit age bona s͂ bn̄. n͂ sufficit opari iusta s͂ iuste / competit em͂ aliquos
p͂uos facē aliqua degnē bonorꝫ. tn̄ qꝛ no faciūt ea bn̄ et delectabilit͂. no
optz phūs opa eos conseq̄ finē ul felicitatē / Cu g͂o ista tā cotingūt qd
agam͂ bona electioē. et delectabil͂. maxīe competit nos sic finē conseq̄. hec
aut maxīe contingūt cognito finē expedit g͂ ut finē conseqm͂. finē p͂ue
cognoscē. Sit em͂ ymaginādū dēm͂ qd sic ē in causis efficientibus. qꝛ agencia
s͂c͂a mouent in v͂tute agentis p͂mi / sic fines secundarij mouent in v͂tute finis
vltimi. pt qd sicut si no esset agens p͂mū. nullū agēs aget. sic si non
eēt finis vltim͂ et si no apphendem͂ aliquid ut bonū vltiatū. qd volu
tatē mouet. nullū aliud bonū volutatē mouē poss͂ / q̄c͂q͂ em͂ volt volutas
volt in ordinē ad aliquid qd volt finalit͂ z vltiatē. No apphenso g͂ aliq
subiectone finis no competit nos bn̄ agē / qꝛ hoc posito cessat oīs hūana
actio. Vt ergo agam͂ optz nos p͂stituē aliquē finē / s͂ ut bn̄ agam͂. optz
nos p͂stituē finē bonū et debitū. qꝛ ex finē opaciōa spēm sumūt. no
em͂ esse poss͂ qd eēt bonū opus si ordinaret͂ in malū finē. p͂cognicio
g͂o finis requirit ut bn̄ agam͂. Scd̄o talis p͂cognitio requirit ut ex
electioē agam͂ / na sicut sagittatores no videtes signū. si signū pcuciant
hoc ē cau et fortuitū. sic no p͂cognoscentes finē si bn̄ agat. et finē
consequetur. hoc no ē electioē s͂ a fortuna. Vn phūs p͂mo eth. voles
ondē necīam eē p͂cognicōem finis. ait. qd cognitio finis aduita n͂ram. hēt
magnū incrementū / consequimur em͂ ex hoc magis ipm̄ finē. quadmodū sagit
tatores signū hn̄tes magis vtiqꝫ adipiscetur qd optz. Tercio p͂cog
nitio finis. no solū facit nos bn̄ agē. et electioē. s͂ etiā delectabilit͂. Nam
i͂uīa opa efficiūt delectabilia et dulcia. considata btitudiē et felicitatē
qu͂ ex opibus consequimur. Cuilibꝫ g͂o hoīm ut agat bn̄ et electioē z d͂lectabil͂.

expedit suam felicitatem et finem prognoscere. ergo magis hoc expedit regie maiestati. quia in operibus suis debet intendere bonum gentis et regni. quod magis est expediens et divinius quam bonum alicuius singularis persone. patet ergo quod magis decet regiam maiestatem cognoscere suam felicitatem ut opera sua que sunt quodammodo divina exerceat bene et delectabiliter et expedite. Secundo hoc idem patet ex eo quod rex est aliorum directivus. nam si sagitta signum non percipit non tamen propter hoc impeditur quin signum percipiat. quia a sagittante in signum dirigitur. Sed ergo magis expedit sagittatorem signum percipere quam sagittam. eo quod sit sagitte director. sic magis expedit regiam maiestatem felicitatem et finem cognoscere eo quod sit populi directiva.

Capitulum sextum. Quod non decet regiam maiestatem suam felicitatem ponere in voluptatibus.

Vulgus communiter non percipit nisi delectationes sensibiles et inde est quod communi nomine ut communiter ponimus solas delectationes tactus et gustus absolute appellamus voluptates et delectationes. cum tamen simpliciter loquendo delectationes intelligibiles et spirituales sine comparatione sint potiores et excellenciores quam voluptates sensibiles. In huiusmodi autem voluptatibus sensibilibus non esse vel felicitatem ponendam triplici via venari possumus. quia enim ad principes spectat felicitas tanta importare videtur. felicitas enim dicit perfectum et per se sufficiens bonum. nam tunc dicimus aliquem esse felicem quando adeptus est id in quo existit summum perfectum bonum. Unde philosophus primo politicorum describens felicitatem ait quod felicitas est finis operatorum perfectum et per se sufficiens bonum. Ex hoc autem primo sequitur secundum videlicet quod felicitas sit aliquid secundum rationem et ut ratio dictat. Cum enim bona secundum rationem et secundum intellectum sint bona perfecte et simpliciter bona vero secundum sensum sint bona secundum quid ut innuit. si felicitas ponitur esse perfectum bonum oportet quod sit bonum secundum intellectum et rationem vel quod idem est oportet quod sit tale bonum quale recta ratio prosequendum iudicet. Ex his autem sequitur tertium videlicet quod felicitas consistit in bonis anime non in bonis corporis. cum enim corpus ordinatur ad animam sicut materia ad formam et sicut imperfectum ad perfectum. bona corporis sunt in perfecta regimine bonorum anime propter quod huiusmodi bona non dictat ratio sit prosequenda esse ut bona anime. Felicitas igitur ex quo dicit bonum secundum animam et secundum rationem. nam in operatione anime secundum rationem consistit perfectum bonum quemadmodum ut declaravi hic primo ethicorum. Cum igitur voluptates et delectationes sensibiles non sint bonum perfectum nec bonum secundum animam et secundum rationem. constat in talibus felicitatem non esse ponendam. Quod autem huiusmodi voluptates non sint bonum perfectum et sufficiens declarari patet. nam quod sit bonum

est saciat appetitum. Huius autem voluptates appetitum saciare non possunt ut in se ipso
quilibet experiri potest. Unde philosophus loquens de talibus delectationibus ait quod insaciabilis est
concupiscentie appetitus. Secundo in talibus non est ponenda felicitas quia non sunt bona
secundum rationem sed magis secundum sensum. Bona enim secundum rationem quanto maiora sunt tanto magis
reddunt rationem liberam et expeditam. Unde quod secundum rationem existit inconveniens
est quod rationem impediat. Sed quia huius delectationes sensibiles si vehementes sunt ~~cogi-
tationem~~ rationem obnubilant iuxta illud 7 ethicorum si tales delectationes magne et
vehementes sunt cogitationes id est rationem perimunt. Tertio non est ponenda felici-
tas in voluptatibus sensibilibus quia talia magis sunt bona corporis quam anime. Cum
igitur corpus ordinetur ad animam et non econverso si felicitas sit finale bonum ad quod
alia bona ordinantur huiusmodi bonum non est ponendum in voluptatibus sensibilibus
que sunt bona corporis sed magis in operibus virtutum que sunt bona anime. Possumus enim
dicere quod licet sint delectationes alique licite et honeste eo quod ipsa opera virtutum et
homini bono et virtuoso magnam delectationem habeant nulla tamen delectatio est essentialiter
ipsa felicitas licet possit esse aliquid felicitatem concomitans. Sed hoc declarari non est
presentis negocii forte tamen de hoc aliquid infra dicetur. Ad presens autem scire suf-
ficiat quod non decet aliquem hominem suam felicitatem ponere in delectationibus sensi-
bilibus. Est igitur detestabile cuilibet homini ponere suam felicitatem in voluptatibus.
Et maxime hoc est detestabile regie maiestati quod etiam triplici via venari
possumus. Primo enim sunt talia detestabilia regi quia ipsum maxime deprimunt. 2o
quia reddunt ipsum contemptibilem. Tertio quia ipsum faciunt indignum principari. Di-
cebatur enim supra quod in vita voluptuosa convenimus cum brutis et desiderantes sic
vivere sunt vitam pecudum eligentes. Quanto igitur quis in altiori gradu existit tanto
phant vitam magis deprimitur. Decens est enim quod decet regem et principem
esse super hominem totum divinum. Unde ut dicitur primo politicorum principatus eorundem
debet magnitudinem et dignitatem ut quanto quis maioris potestatis existit tanto magis
debet alios excellere in dignitate vite et magnitudine bonitatis. Inquanto igitur
gradu existens indignum est ut vitam pecudum eligat quia per hoc valde deprimitur.
Secundo hoc est detestabile regi quia se ipsum contemptibilem reddit. Unde philosophus 5 politicorum
ait quod maxime expedit principibus esse moderatos in delectabilibus corporalibus.
Innuit enim ipse ibidem quod dantes se delectationibus talibus fiunt similes

dormientibus et ebriis, ita dediti huiusmodi voluptatibus usum rationis amittunt sicut
dormientes et ebrii uti ratione non possunt. Cum igitur secundum eundem philosophum non facile sit
contemptibilis qui sobrius, sed qui ebrius, nec qui vigilat, sed qui dormiens,
decet regiam maiestatem tales delectationes immoderatas fugere ne con-
temptibilis videatur. ¶ Tertio decet principem talia detestari ne principari
efficiatur indignus. Quia nullus eligit iuvenes in duces. Indignum est
enim puerum principari. Sed ut dicitur primo ethicorum differt autem nichil iuvenis secundum
etatem aut secundum morem iuvenilem, sequens enim delectationes sensibiles dicto quod sit
senex tempore quod est puer moribus indignus est principari. Est autem diligenter
notandum quod sicut non differt esse puerum etate et moribus, sic non refert esse senem
moribus et etate. Propter quod sicut si sit senex tempore et puer moribus indignus
principatu, sic si sit puer etate et senex moribus dignus est principari.
Ideo enim ait philosophus quod nemo eligit iuvenes in duces eo quod constet ipsos non
esse prudentes, sed eo quod non constet eos esse prudentes. Quare si constet eos habere
mores seniles et vigere prudentia digni sunt principari. Sit ergo conclusio capituli
quod ne princeps deprimatur et ne contempnatur et ne sit indignus principari
debet immoderatas voluptates despicere. Capitulum septimum. Quod non decet
regiam maiestatem suam felicitatem ponere in divitiis.

Phylosophus primo
politicorum distinguit duo genera divitiarum. Nam secundum ipsum quedam sunt
divitie naturales, quedam artificiales. Divitie naturales esse dicuntur quibus naturaliter
ex rebus naturalibus producuntur. Huiusmodi sunt que accipiuntur ex agris vel arbo-
ribus ut frumenta et vina, et etiam ex animalibus et universaliter quecumque ad victum
vel vestitum deserviunt inter naturales divitias computantur. Artificiales autem
divitie sunt que arte et industria hominum inventa in has naturales divitias
commutantur. Huiusmodi sunt aurum et argentum et naturaliter omnia numismata
que immediate indigentias corporales non supplent sed per commutationes deser-
viunt indigentie corporali. Aurum enim et argentum licet sint naturalia metalla
sunt tamen artificiales divitie. In neutris autem divitiis est ponenda felicitas.
Tangit enim philosophus primo politicorum tres rationes quibus venari possumus in artificialibus
divitiis felicitatem non esse ponendam. Primo quod artificiales divitie ad naturales
ordinantur. Secundo quod talia sunt quod sint divitie ex ordinatione hominum. Tertio

Nota

q2 s'ma sciptas indigencie no sufficiut ul satisfaciant/ Dicebat em sup'ius felicita
tem ee illud bonu ad q'd bona alia ordinant'. Ut qd divicie artificiales
eo ipo q ordinantur ad divicias n'ales racionem felicitatis h'ere no possut
Scdo in talib' no e constituenda felicitas q2 no h'nt q sint divicie nisi ex
ordinatoe homi/ Vera em felicitas nra est bonu nrm. s. se no e bo'
nrm ex ordinatoe homi tn/ numismata aut no h'nt q sint divicie
n ex ordinatoe homi. Un p'o pol. dr. q t'nsmutatis utentib'. i. t'nsmu
tata dispoe utenciu sive t'nsmutato ordine et dispone homi h'ui' di
uicie nulla habent dignitate neq utilitate/ Qz em tatu auri ul
tot numismata tatu valeant t'ra. hoc e q numismata reputant'
magna in opione homi. et q2 sic vult ordo et disposico utenciu eis.
Tercio in talib' no e ponenda felicitas. q2 auru 2 argentu et omia
numismata no solu aiam no saciat nec sut pfcm bonu/ s3 eciam p'se
ipa no satisfaciut indigencie corpali/ Ut em cotinge ut dr p'o pol.
q quis dives p'mia fame moriat'. Recitat' em ibide de quoda cuius
nomie erat Meda. qui cu nimis eet auidus auri ut fabulose dicit'
impetrauit adeo ut quitq tangeret auru fieret. Cu g'o tact' u'sus e' in sin
gulis ptibus corpis. eciam ore nichil tange potuit q'n conuet' in auru
erat g'o ei magna copia auri cu tn fame periret q ee no poss3 si
auru ul cet'a numismata ve'e eent divicie et ve' satisfacerent indige
ncie corpali. Cu g'o q2 numismata sut divicie in ordine ad aliud/ tn
vo' q2 sut divicie ex costitutoe homi. tu q2 cu sint corpalia ipi indi
gencie corpali p'se no sufficiut in eis no e poneda felicitas. Qz aut
in n'alib' diviciis cuiu'moi sut cibus 2 potus. et ea q p'se indigencie
corpali satisfaciut no sit po'da felicitas de levi patz/ Na cu felicitas
sit bonu optimu/ in optio nro q're debz. cu g'o aia nra sit pocior corpe
felicitas no e ponenda in talib' diviciis q sut bona corpis. s3 ut sup'i'
dicebatur poneda e in actibus v'tutu q sut bona aie. ¶ Cuilib3 g'o h'oi
detestabile e pon'e sua felicitate in diviciis. s3 maxie d'testa'le e regie
maiestati/ Nam si rex aut p'nceps ponat sua felicitate in diviciis/ ta
maxia mala inde consequitur/ Primo q2 amittit maxi'a bona. Scdo q2 effi
citur tyrannus/ Tercio q2 efficiat' p'pli depdator. Diligens em pecunia

Nota

Inter reges 2 princi
pes q'ri'mr p'pli
depdatores sut

Nota

ut fine et timens pecunias elargiri nunquam potest esse magnificus cuius est facere mag
nos sumptus / nec etiam potest esse magnanimus / quia metuens pecunias perdere non magnum
attemptabit / ymo cum ille sit magnanimus cui nichil corporale est magnum. Ut
vult philosophus 4° ethicorum capitulo de magnanimitate. Quia in opinione amari et in opinione
ponentes suam felicitatem in diviciis / divicie sunt quid magnum / impossibile est tale
magnanimum esse. ¶ Si ergo magnificencia et magnanimitas sunt maxima
bona et maxime decet regiam maiestatem esse ornatam talibus virtutibus dete
stabile est enim ei felicitatem suam in talibus ponere. ¶ Secundo detestabile est regi vel prin
cipi suam felicitatem ponere in diviciis quia hoc facto tyrannus efficitur. Est enim
differencia inter regem et tyrannum ut patebit in tercio libro cum determinabitur de re
gimine regni / nam rex proprie est qui intendit bonum regni et bonum commune. Si
autem intendat bonum proprium hoc est ex consequenti. ¶ Tyrannus vero econverso principaliter
intendit bonum privatum / Si autem intendit bonum publicum hoc est ex consequenti ut
in quantum ex bono communi eveniat ei aliquod bonum proprium. Cum igitur finis maxime
diligatur et ponens suam felicitatem in numismate principaliter intendit
thezaurizare sibi et congregare pecuniam / non est ergo rex sed tyrannus cum non
intendat principaliter bonum publicum sed privatum. ¶ Tercio hoc posito sequitur quod rex
sit populi depredator / nam finis adeo intense diligitur quod quilibet studet omni via
omni modo quo potest consequi finem suum. Ponens ergo suam felicitatem in diviciis
non erit sibi cure si opprimat viduas et pupillos. Si depredetur populum et rem
publicam dum tamen possit pecuniam aggregare. ¶ Qui enim bene intelligit quid
importatur nomine finis non potest eum latere quolibet omni via qua potest velle
consequi finem suum. Est ergo rex tyrannus. Si sic vult esse dominus quod tamen bonum rei
publice non procuret. Sed tunc est depredator quia non solum non procurat bonum sed
eciam infert malum. Quare si detestabile est regem amittere maxima bona esse
tyrannum et depredatorem est detestabile suam felicitatem ponere in diviciis. Capitulum

Octavum. Quod non decet regiam maiestatem suam felicitatem ponere in honori bus.

Forte multi viventes vita politica credunt felicitatem esse po
nenda in honoribus eo quod ut plurimum cives maxime honorari
desiderant. ¶ Sunt autem in honoribus tria attendenda per que triplici
via venari possumus felicitatem in eis non esse ponendam / Primo enim honor
est bonum ad aliquid ordinatum. Secundo est bonum extrinsecum / Tercio est magis in hono

rante quam inhonorato felicitas aut ergo non est bonum ad aliquid ordinatum
sed est bonum ad quod alia ordinantur non est bonum extrinsecum sed intrinsecum licet enim esse
maxime in ipso felice sive in ipso cuius est ipsa felicitas quod enim honor sit bonum
ad aliud ordinatum patet per philosophum primo ethicorum qui vult honorem esse exhibitionem
reverentie in testimonium virtutis Causa ergo quare homines volunt maxime honorari
est ut appareant sapientes et virtuosi quibus maxime debetur honor Unde secundo
philosophus nullus curat honorari a pluribus quia reverentia talium non est debitum testimonium
sapientie et virtutis quare si honor est bonum ordinatum ad virtutem in honore non est ponenda
felicitas sed potius in ipsis virtutibus vel in actibus earum Secundo non debet poni
felicitas in honoribus quia honor non est bonum intrinsecum sed extrinsecum Dictum est enim quod
honor est reverentia exhibita in signum virtutis Signum autem vel testimonium si plene
manifestare vult ipsum signatum oportet quod sit notum et manifestum intrinseca autem non
sunt nobis nota et manifesta sed extrinseca non enim cognoscimus que quis in corde
cogitat sed que exterius reputat Reverentia ergo que est honor si debet manifestare
virtutem eius cui exhibetur non sufficit quod sit cogitata in corde sed requiritur
quod exterius perservatur Honor autem licet rationem extrinseci boni cum sit reverentia
exhibita per quedam exteriora signa quare si felicitas non est ponenda in bonis extrin-
secis que sunt bona minora sed intrinsecis que sunt bona maiora in honoribus felicitas
poni non debet Tertio hoc idem patet ex eo quod honor est magis in honorante
quam in honorato ut plane vult philosophus primo ethicorum quare si in honoribus ponatur
felicitas contingit illa detestanda perversitas quod felicitas magis sit in alio quam
in eo cuius est sicut enim principaliter dicitur quod curialitas eius est qui facit ipsam
sic honor magis est in eo qui facit ipsum quam in eo qui percipit reverentia hono-
ratur appetit autem hoc sensibiliter manifestum Nam si ab inclinans se reverenter
alium vel honorat ipsum constat inclinationem illam esse in inclinante non in eo
cui inclinatio exhibetur Accidens enim per se est in suo subiecto non in obliquo
vel si alio modo est in obliquo magis est tamen in suo subiecto Inclinatio ergo illa magis
est in inclinante in quo est ut in subiecto quam in eo cui fit in quo est ut in obliquo Cum
igitur dictum est quod inclinatio sive honor magis est in honorante quam in honorato
Et cum felicitas sit maxime in ipso felicitato vel in ipso beatificato in honoribus
No bn non est ponenda felicitas Videres est ergo cuilibet homini ponere suam felicitatem

in honoribus ut credat se ee felice si ab hominibus honorat / maxie tn est
hoc indecens regie maiestati · q etia triplici via declarari possumus · Si em rex
sua felicitate in honoribus ponat sequetur ipm tria mala · Erit g superficialiter
bonus et presumptuosus / et erit iniustus et inequalis / Na si princeps sua felicitatem
in honoribus ponat cum sufficiat ad hoc ut quis honoretur q videat ee bonus
no curabit ee bonus existentes s apparentes et superficialiter / vn 2 phus in pol. curantes
de honore tm dicit ee fictos 2 superficiales / Si ergo maxie decz rege existe
ee bonu / maxie indecens e ipm pone felicitatem in honoribus / ne sit fictus 2 superfi
cialis ¶ Scdo indecens e regi felicitate sua pone in honoribus q per hoc ef
ficietur periculator populi et presumptuosus Na cum finis maxie diligatur si prin
ceps sua felicitate in honoribus ponat ut possit honore consequi presumat
suam gente expone omni periculo / Exemplu huius habemus de filio cuiusda roman
principis noie torquati qui nimis honoris avidus erat contra imperiu patris ut
honore consequeretur se exposuit periculis bellicis / vn torquatus romanus princeps
ne alij exemplu ex hoc assumerent et ne erent nimis honoris avidi filiu suu
presumptuosu occidit no obstante q deus filius victoria obtinuit ab hoste
ne ergo princeps se precipitet et ne nimis presumat no expedit ei suam
felicitate pone in honoribus · Tercio hoc e indecens ei ne sit iniustus et
inequalis · decz em principe sua bona distribue secundum dignitate personarum ut
plura bona det dignis et sapientibus q indignis et ystrionibus / s si princeps
sua felicitate in honoribus ponat q finis summo ardore diligitur no curabit re
munerare personas secundum propria dignitate s solu eo modo beneficia dividet quo
plus honores consequi possit · Si g rex sua felicitate in honoribus ponat erit
malus in se · q no curabit ee nisi superficialiter bonus erit malus in populo sibi
commisso q no curabit eu periculis presumptuose 2 precipitanter expone erit malus
in suis rebus q eas no distribuet equaliter secundum personarum dignitatem Cap. xv

Q2 no decz regia maiestate sua felicitate pone in gloria 2 fama.

Differunt aut fama et gloria ab honore et laude q honor et laus sunt cause fame 2 glorie · Ex hoc aut e aliquis in fama 2 gloria q laudatur et honoratur · Honor em differt a laude q e verior ea Na laus ipse no e nisi per signa verbalia · s honor ee dicit per quecuq signa exteriora · vn dr primo reth · q partes honoris sunt sacrificia et rei datores munerum antiq

pmorditas sedis et orones 2 cetera talia exteriora signa ptinentia ad inuen[illegible]
gla quide 2 fama peode accipi consueuerut. na gla e qda clara no
ticia de aliquo / est em gla claritas queda et hoc etia e fama. qz fama
e queda clara cu laude noticia. ¶ Sz tam si vellemus alio mo disting
wer int glam et famam dicemus q fama orit ex gla. erit g hic ordo. qz
gla oritur ex honore / na ex hoc qz aliqs e in magno honore 2 i magno
apparatu ex hoc appet clarus 2 gloriosus / fama aut orit ex honore 2 gla
qz ex hoc q aliquis e in honore et gla. hetur in fama et in pcio / accipiendo
sit fama 2 gliam large et peode. posset forte vidi alicui felicitate pone
dam ee in fama 2 gla / eo q ea esse potest magne latitudis cu ad diuersas
ptes diuulgari possit et magne diuturnitatis cu pmulta tpa contingat ipaz
indelebilem ee / vide etia q maxie princeps in hoc sua felicitate ponere
debeat. dicete pho. v. eth. q merces queda danda est pncipibus hoc
aut e honor et gla. quibus si contenti no sint tyranni fiunt / Sz hoc stare no
pt q triplici via venari possumus. qm em ad pmus spectat satis pt hic phita.
felicitas no e signu tantu boni sz etia e pfim et pse sufficiens bonum
Sz. felicitas e tantu bonis et btis no aut infelicibus 2 puis. Certo e
in intiorib bonis no in his que extius existut / fama aut e eqsa i. eco
trario magis e signu bonitatis qm sit ipa bonitas / et no solu competit bo
nis / sz etia ut plimu competit ipis malis / Rursus magis i initit exterio
bus signis qm interiori bonitati / Si em fama alicuius ideo existit qz de ipo
aput hoies het queda laudabilis et clara noticia / cu scia uera no sit ipa
res n' sit ea veru / sz magis sit signu earz et q tantu abeis fama non
e bonitas uera n' ab ea dependet bonitas uera / sz solu e qda appes sig
nu bonitatis / in ea igr felicitas uera ee no pt. ¶ Scdo hoc stare no pt
qz gla 2 fama aput hoies no solu het de bonis sz etia de hoibus puis
qz em mltoties in iudicando decipimur. competit ut plimu illa detestanda
puersitas. q boni 2 digni no habet in pcio / et pui et infelices sut in gla
et in fama / ¶ Certe in fama no e ponenda felicitas qz magis i initit exte
rioribus signis qm interiori bonitati / na hs no intuet nisi ea q foris patet
no em videmus ipas cogitacoes mentis nec ipas virtutes ul malicias in
aio existentes. Sed si iudicamus aliquem boni ul virtuosu hoc e ex eius q nob
exterius i notescat / sit em ad hoc q aliqs honoret sufficiat q exterius bonus

appeat· sit ad hoc q aliquis sit ap^d homines in fama & glia sufficere videtur
q exterius bona ptendat/ Care cu rege deceat ee totu diuinu et qi semideu
si inconueniens e felicitate in eo pone q e magis signu bonitatis q sit bonitas
et q ipi pmi pticipare no pnt· et magis initit exterioribus signis/ q in tioi
bonitati/ inconueniens e q rex credat se ee felice si sit famosus aput hoies
ul si sit in pplo gliosus/ no igi debz rex se crede btm ee si sit ingla aput
hoies/ Attame btus e si e ingla ap^d deu/ Dcm e em q gla et fama e
qda clara cu laude noticia/ Dei aut noticia ut ad pns spectat· in tribus dif
fert a nra noticia/ na noti dei cat res/ nra aut noti catur a rebus· vt v^t
qnta^or· vij· meth· Rursus noti dei e infallibis noticia/ noticia nra plies
fallit· Ampli^s noti dei e de ipis intimis nris· noti u^o nra pse & dire
solu exteriora comphendit· bonitas g^o nra pse dependet a noticia dei
tamq effectus a sua ca· Rursus circa bonitate nram noti dei no fallitur
cu scia sua falli no possit/ Ampli^s bonitate & malicia nraz deus clare vi
det et ppit/ no g^o ee pt· q aliqs aput deu sit ingla ul infama ul
sit apud ipm in clara noticia cu laude· n^i sit bonus & vtus ut exigit
status suus/ licz g^o sit sic de noticia dei et de fama et de gla aput ipm
nequaq tn in fama & glia hoim felicitas e poneda/ Qd vo dicebat q e
diutna et lata dici possit q e exiguo· q e modica et arta· Na 2° boecii
fama Romi ppli nuq trisit cartasin mote/ quomo igi fama vni^s hois
p vniusam tram se extendet/ s cu to tra sit/ qi punctus v· celi/ et s^m astro
nomos· qlibz stella fixa visu notabilis sit maior to tra/ arta et exigua
e fama cuiuslz homis· Rursus hui^s fama e breuis no diutna cu to^us tep^s
vite pntis sit qi punctale rspcu etnitatis/ cu em ho 2^m intellcm sit imor
talis· in eo debz felicitate pone qd immortalit et ppetuo durare possit·
Qd u^o dicebam n^i crede ee tribuedam regibus et hanc ee honore et
glam· no e intelligend^s textus phi q reges p^ncipa^r psuo mito quere
deant glam et fama hoim/ q modicus eet eoz fructus/ s hoc pbato
dcm e q decz reges & p^ncipes ee magnificos & magnanimos/ licz non
intendat p^ncipa^r honore s bonu honor· tn eos consequi^r et decz eos ac
ceptare honore sibi exhibitu/ no habetib^s hoib^s aliquid magis q eis
tribuat· vt dr· x· ethi· no q honor· sit condigna retributio eis· ut ibid dr·
Acceptare ergo honore tamq retributoez condigna pt intelligi dupli

ul rone ipius honor ipse ul ut pcedit ex affectione dancium. honor aute
ipse cu no sit nisi qdda signu et qdda testioniu bonitatis ut patz no e condignu
retributio. attamen ut huius honor pcedit ex affectione dancium sit ibi ee que
dam congrua remuneratio. Na eo ipo q dantes no hnt aliqd maius qd re
tribuant. congruit principi hoc mo honore exhibitu acceptare. Ptz qd ut
plane patz in huius retributoe acceptatur affectio dancium et non ipse hono-
ratus q si tn principes no acceptaret hanc affectionem dancium s requirerent
a gente sibi comissa alia exteriora bona ut puta argentu et auru ul di
uicias alias tyranni eent. ima ex hoc efficerent ipi depdatores. Cam xm

Vegetius in libro de re militari sup oia comendare uidetur bellorum
Q non decet regia maiestatem suam felicitatem ponere in ciuili potentia.
industriam. hoc enim fuisse ipm e q romam maxime exaltauit, q maxime
dederunt opam rebus bellicis et sumopere studuerunt quo sibi possent
subicere naciones. Ptz qd sm eundem vegetiu hoc ee debz principalissimu
et in intencoe principis q habundet in ciuili po et q p ea sibi subiciat
naciones et gentes. Q si hoc eet felicitas regia uidetur ee ponenda in ci
uili po q falsum est. Pbat enim phus. 4. pol. quinqz roibus felicitatem no
ee ponenda in ciuili po. Pma via sumitur ex eo q ~~ee pt sine bonitate vite~~
talis principatus no multu durat. Scda via sumitur ex eo q ee pt sine
bonitate vite. Tercia uo ex eo q e indignus. Quarta aut ex eo q p huius
principatu ciues ordinatur ad minora bona. Quintu uo ex eo q tale dnium
infert ut plimu dnocumentum. Pma via sic pz. Na p ciuilem potencia
velle sibi subicere naciones hoc e velle dnari p violenciam. violencia aute
ppetuitate nescit. Cu igr violenta no multu duret, talis principatus
diu durare no pt. ymo sic ignis qui e ve calidus naliter agit cu calefa
cit. sic q homo est nalr liber arbitrio. tunc homo naliter dnatur hominibus qn eis libere
et voluntarie principatur. qd competit si ipsi libere et voluntarie precepta principis
exequantur. No enim rex debz credere se ee felice si p violenciam et ciuile potentiam
dnetur q tale dominium cu sit violentu et contra naturam diu durare no pt.
felicitas enim no e ponenda in aliquo transitorio s magis in aliquo sempiterno. Scdo
in ciuili po no e ponenda felicitas q hoc pt inee alicui absqz bonitate
vite. felicitas enim ut sup dicebatur e pfectum et per se sufficiens bonum. Impossibile
e aut in aliquo ee bonum maximum nisi ille bene viuat et sit maxime bonus. sic
impossibile e in aliquo ee intensam albedinem nisi ille sit intense albus. Q aut

civilis potencia non possit inesse alicui absque bonitate vite patet ex hiis que temporibus retroactis facta inspeximus. Vidimus enim multos tyrannos pessimos maxime habundasse in civili potentia. Nam dyonisius syracusanus sive dyonisius sicilianus ut recitat philosophus in politicis maxime habundavit in civili potentia et tamen pessimus erat tyrannus. Nero autem et cesar qui fuerunt principes romani et tamen habundaverunt in civili potentia pessime tamen vivebant. Tante fuerunt luxurie ut omnino viderentur esse muliebres; tante erant crudelitatis ut non videretur in eis esse aliquid molle nec clemencia aliqua. Unde philosophus vii politicorum ait quod ridiculum est aliquem putare se esse felicem si nesciat bene vivere. Non ergo in civili potentia est ponenda felicitas que sine bonitate vite inesse non potest. Tercio in huiusmodi potentia non est ponenda felicitas quia huiusmodi principatus non est optimus nec est dignissimus. Si enim felicitas in aliquo principatu poni debet ponenda est in principatu optimo et digno. Principari autem per civilem potentiam est principari servis aliis; nam talis principatus est per coactionem et violenciam. Cum ergo principatus se extendat ad multitudinem secundum eos quibus aliquis principatur ut vult philosophus in politicis quanto liberi sunt meliores servis tanto principari liberis est melius et dignius quam principari servis. Principatus igitur per coactionem et civilem potentiam cum non sit liberorum sed servorum non est optimus nec dignius. Ideo i politicorum dicitur quod principatus liberorum qui est cum virtute est melior quam principari despotice id est serviliter. Quarto non est ponenda felicitas in civili potentia quia si princeps credat se esse felicem si habundet in civili potentia non ordinabit cives nisi ad exercicium armorum et ad ea per que sibi possit subicere naciones. Inducet igitur cives non ad virtutem iusticie sed ad virtutem fortitudinis. Iusticia autem ut dicit philosophus vii politicorum est maius bonum quam sit fortitudo. Non ergo ordinabit cives ad bona maiora ut ad iusticiam sed solum ad minora ut ad fortitudinem. Nec ergo preferet bonum gentis quod est divinius bonum quam aliquod bonum singulare. Non debet principes suam felicitatem ponere in civili potentia. Quinto hoc non debet fieri quia huiusmodi principatus infert ut plurimum nocumentum. Nam cum felicitas sit finis omnium operationum quibus tota vita sua et omnia opera sua ut plurimum ordinat ad id in quo suam felicitatem ponit; ponens igitur suam felicitatem in civili potentia et in subiciendo sibi naciones forte bene se habebit tempore belli, tempore tamen pacis nesciet bene vivere. Nam cum ut plurimum non studuit nisi in exerciciis bellicis et tota vita sua ordinavit ad fortitudinem non ad iusticiam et temperanciam tempore pacis in quo opus est temperancia et iusticia nesciet vivere sed viciosus et incurret nocumentum secundum animam. Propter quod philosophus i politicorum vituperans lacedemones ponentes felicitatem in civili potentia.

alit turpe ee tu bellam participare bonis. Cu nos bacam et sum in pace si maiores. Quare si inquieties e pone felicitate malicia non diutius et meo q pt ee sine bonitate bite et e q digni et p q ordinat tunes admiora bona et ut plimu infert nocumentu. Inquieties e pncipe sua felicitate pone in ciuili potentia et q credat se ee felice si posset sibi subice nationes.

Satis e pbata Capitulum xvi. Q non debz regia maiestas sua felicitate pone manifestum in robore corporali ut in pulchritudine ul in aliis bonis corporalibus q in bonis corporalibus no est ponenda felicitas. Sut tn ta bo corporis que homines maiore desiderare videntur videlz sanitatem pulchritudinem et robur. Vnno nonulli in talibus intalibus sua felicitate ponunt. Vr em omo ee contrariu de bonis corpis et aie. bona em corporalia quanto minus hnt tanto magis desidantur. pus em q talia bona pgustent credunt ee maiora q sint. eis aut adeptis appent no ee tanta quanta credebatur. Virtutes aut et bona intellectualia modu quasi tenet contrariu. na eis adeptis inveniuntur maiora q credentur. Ideo ignorantes dulcedine sapie aliqn vilipendut vacantes phie et negocio scientifico. q ignorant bonitate et dulcedine virtutum et sciarum. si bn ea cognoscerent no solu no increparet dantes se sciis et virtutibus sz etia derideret omnes illos quicq talibus no vacaret. Bona g corporalia. q no hita reputatur maiora q sint. Multi aventes corporalibus bonis affectant adeo ea et credunt ipa ee tante excellentie ut si hierent illa reputaret se ee felices. Io dr p. eth. q infirmi egentes ut sint sani felicitates ponunt in sanitate et medici in diuitiis. turpes no in pulchritudine. debiles in robore. Sz q no sit felicitas in robore nec in sanitate nec in pulchritudine. venari possumus tplici via. pmo q talia bona sunt corporalia. scdo q sunt quodammodo extriora. tcio q deficilia sunt mutabilia. Corporalia em sunt q hent ee in corporibus ut in subiecto. na sanitas habz ee in humoribus. pulchritudo in mebris. robur in ossibus et nervis. na vt wlt phus in de eligendis. Sanitas e equatio humorum. pulchritudo debita commensuratio membrorum. robur debita pportio ossium et nervorum. Q cu humores membra nervi et ossa sint corporalia. sanitas pulchritudo et robur corporalia ee dicuntur. no g in eis poneda e felicitas. Scdo in talibus felicitas poni no debet. q sunt quodammodo extriora bona. Na ho 2m phm e magis intellectus q quid aliud. aia e plus de re hominis q corpus et sz forma

magis dicit mirum quod in Illa igitur sunt maiora bona interiora vera que se tenent ex parte aie / ponenda e igitur felicitas / non in sanitate pulchritudine et robore corporis / sed aie / Non igitur aliquis se credat ee felicem / si habeat equatos humores et sit sanus corpore / uel si habeat conformia membra et sit pulcher uel habeat proportionem ossium et neruorum et sit robustus corporaliter / Sed si habeat equatas potencias / ut quod inferiores potencie subsint rationi et sit sanus et fortis mente et si huius potencias ornatas virtutibus et bonis opibus / ut sit pulcher in aia / tunc ut exigit suus status credat se esse felicem / Dicimus autem ut exigit suus status quia plena felicitas in hac vita haberi non potest / In sanitate igitur fortitudine et pulchritudine corporali quia sunt quodammodo bona exteriora felicitas poni non debet / Quod autem in solis interioribus bonis sit ponenda felicitas patet per philosophum vii politicorum dicentem quod testis est nobis deus quod felicitas in bonis interioribus est ponenda / testificatur enim hoc deus per seipsum ut idem ibidem innuit / quia deus non est beatus per aliqua bona exteriora sed per ea que sunt in seipso / si igitur aia beata assimilatur deo non erit beata nisi per bona que sunt in seipsa / Certo in talibus bonis non est ponenda felicitas quia sunt valde mutabilia / equatio enim humorum cui subsistit motiuum supereste stium corporum variatione aeris mutatione ciborum de facili variationem recipit / sed amissa sanitate amittitur robur corporis quia lassantur membra debilitatur neruus propter quod tollitur proportio illa neruorum et ossium in quibus habet esse corporalis fortitudo / Sic etiam tollitur pulchritudo quia amissa sanitate fiunt membra macilenta non remanet in eis color debitus amittitur conformitatem illam in qua resultatur decor et pulchritudo / Non debet igitur regnum etiam aliquem hominem in viribus suam felicitatem ponere quia corporalia sunt quodammodo exteriora et de facili mutabilia / Dicimus igitur ad intelligentiam omnium dictorum quod non debet princeps suam felicitatem ponere in voluptatibus corporalibus nec in diuitiis nec in honoribus nec in fama et gloria nec in ciuili potentia nec in sanitate nec in robore corporis nec in pulchritudine / Omnibus tamen istis debet uti ut sunt organa ad felicitatem / Debet enim uti cibis in quibus est delectatio corporalis propter conseruationem indiuidui siue proprie persone cum ipse sit caput regni ex defectu eius potest consurgere malum gentis Debet uti actu matrimoniali propter conseruationem speciei siue propter creationem prolis

Nam ex defectu filiorum multa regna passa sunt divisione et scandala decedentibus enim principibus absque liberis plures insurgunt ut dominentur et faciunt dissensiones in populo. Debet etiam princeps possidere sufficientes divitias ut possit regnum defendere et exercere operationes virtutum. Decet enim regem esse magnificum beneficiare personas dignas quod sine divitiis esse non potest. Decet et ne vilipendatur regia maiestas, est rex dignus honore et expedit, thre cunke pom. Nam propter parvipensionem principis ut plurimum aliqui operantur mala et offendunt alios quod regno non expedit. Decet etiam debent esse cure ipsi principi de debita fama, quia propter hoc inducuntur subditi ad virtutem. Nam ut plurimum, qualis est princeps talis est populus. Cum igitur princeps bonus predicatur subditi suscipiunt materiam benefaciendi. Sic etiam sanitas pulchritudo et fortitudo competunt principi, non quod in eis sit ipsa felicitas sed quia possunt esse organa ad felicitatem et ut faciant ad quandam celebritatem felicitatis. Talia ergo diligenda sunt ut quia organa ad felicitatem. Post quod de hiis quomodo diligenda sunt hic pertransivimus quia de hiis summus inferius aliqua tractaturi.

Capitulum xiii. Quomodo in actu prudentie est ponenda felicitas.

Duas autem felicitates philosophus posuit, unam politicam, aliam contemplativam. Voluit enim felicitatem non esse ponendam in viribus sive in potentiis anime, quia in hiis non solum boni sed etiam mali participant. Sic etiam voluit eam esse ponendam in habitibus quia habens habitum et non operans quasi assimilatur dormienti, quamdiu autem dormientes dormiunt ~~ut~~ non bene discerni felices a miseris ~~et~~ ut innuit philosophus primo ethicorum. In actu igitur sive in operatione anime est ponenda felicitas, non in operatione vitii sed in operatione virtutis, non virtutis tamen insilibus sed virtutis perfecte. Felicitas ut dicitur primo ethicorum est operatio anime secundum virtutem perfectam. Cum igitur perfecta virtus secundum philosophum in vita politica sit prudentia et in vita contemplativa sit perfecta virtus sapientia sive methaphisica secundum ipsum quicumque scit alios regulare bene secundum prudentiam est felix politice, qui vero bene scit speculari secundum methaphisicam est felix contemplative. De hiis ergo duabus felicitatibus mentionem fecit. De quarum una determinat in primo ethicorum ut de felicitate politica. De alia vero videlicet de contemplativa determinat in x ethicorum. Utrum autem sit una posicio ut non, non est presentis speculationis tamen ut appareat quomodo deceat regiam maiestatem ponere suam felicitatem in actu prudentie. Sciendum est quod decet regem maxime suam felicitatem ponere in ipso deo quia triplici

Via venari possum

primus sexternus

via venari possum⁹ Rex eni ē homo et est dei minist̄ et ē rtor mul
titudinis · Inq̄tu aut est homo p̄ticipat intellcu et rone · Cu i bonu rois
no sit bonu ad p̄ticulare q̄ hoc ē bonu s̄m sensu · s̄ bonu ronis sit bonu
vniu̾sale et intelli^le decz regia maie^tes ee eo ip̄o q̄ homo ē et rone p̄tici
pat · ponē sua felicitate in bono maiori vli et maio intelligibili hoc aut
est ip̄e deus qui ē bonu maiore vniu̾sale q̄ ē bonu omis boni · In eo eni
omis bonitas reperitur est eciā bonu maiore intelli^le q̄ ē maiore simpl̄ · et
maiore amatia separat̄ ¶ Secdo decz p̄ncipe sua felicitate ponē in ip̄o deo
no solu q̄ ho est s̄ eciā q̄ sp̄ali modo ē dei minist̄ Na illud qd h̄t aliq
p participacōez et imp̄fcte est instr̄m et organu ei⁹ q̄ h̄t illud essencialr̄
et p̄fcte q̄ igr̄ vim regitiuā et potēciā regnādi h̄t p̄ncipalr̄ et p̄fcte solus
deus opz q̄ quicuqz p̄ncipatur siue regnat sit diuinu organu siue sit
minist̄ dei quare si minist̄ sua mercede et suu p̄miu debz ponē in suo dno
et debz eā expectare ab ip̄o decz regem qui ē dei minister sua felicitate
ponē in ip̄o deo · et suu p̄miu expectare ab ip̄o ¶ Tercio hoc decz rege
ex eo q̄ ē multitudinis rector Nam regens multitudine debz intedē coe
bonu · In eo igr̄ debet sua felicitate ponē qd ē maiore vle et coe bonu
hui⁹ aut ut dicebatur est ip̄e deus · Rex igr̄ tum q̄ ē dei minist̄ tu eciā
q̄ h̄t intellctm et tum q̄ intendit bonu comue debz sua felici^tes ponē
in deo cui seruit qui ē bonu maiore intelligi^le et maiore vle et coe
Si igr̄ rex debet sua felici^tes ponē in deo opz ip̄m hui⁹ felicitate ponē
in actu illius v̾tutis p̄ q̄ maiore deo coniungim · hui⁹ aut ē actus dilcōis
siue caritatis Nam amor et dilcō vim vnitiuā et quietiuā h̄nt vn
dyo. iiij. de diuinis noib⁹ ait q̄ amore siue nālem siue humanu siue
angelicu siue diuinu vnitiuā q̄dā dicim⁹ ee v̾tute · In amore igr̄ diuino
ē ponēda felicitas · Sz cu p̄bacō dilcōis sit exhibicō op̄is et ex hoc
aliquis p̄bet̄ ee dilctus alteri⁹ si agat q̄ ip̄e vult · si p̄nceps ē felix di
ligendo deum debz credē se ee felice op̄ando q̄ deus vult maiore aut
deus requirit a regibus et p̄ncipibus · ut p̄ p̄udencia et legem ip̄is sibi
cōmissu iuste et scē regant · Regibus igr̄ et p̄ncipib⁹ ponēda ē felicitas
in actu p̄udencie no simplr̄ s̄ ut ē imp̄atus a caritate Vt q̄ in ip̄o actu
caritatis p̄ que coniungim̄ i mediat⁹ ip̄i deo magis ē ponēda felicitas ·

quod in actu prudentie legis includitur actu modo quo dictum est aliqualiter sit ponenda

Capitulum nonum. Quantum sit premium regis bene regentis populum sibi commissum.

Magnum autem esse premium regis et magnam esse eius felicitatem si per prudentiam et legem populum sibi commissum recte regat, exinde declarari possumus. Nam merces regis ut ad propositum spectat ad quatuor comparari videtur, scilicet ad deum a quo redditur, ad regem cui tribuitur, ad actum ex quo consurgit, ad virtutem per quam efficitur, et ad materiam circa quam versatur. Deus enim est remunerator omnium bonorum et quia non remunerat nisi ex amore, cum semper amor sit ad similitudinem et conformes, oportet esse consimilem et conformem deo qui ab eo remunerari desiderat. Quanto igitur quis magis gerit ymaginem eius et plus se conformat ei, maius meritum ab ipso suscipiet. Principis autem status requirit ut ipse sit deo conformior quam eius subditi, ymo eo ipso quod rex studet per legem et prudentiam suum regimen regere quomodo deus totum regimen regit et gubernat, rex maxime conformatur ei. Ergo tribuetur dei a quo premium expectatur magna est merces regis si regnum suum recte regat, quia ex hoc ipsi deo maxime conformatur. Secundo magnum premium regis si referatur ad ipsum regem cui huiusmodi premium est reddendum. Nam omnis actus ex ipsa difficultate operis quandam bonitatem assumit. Potentes enim transgredi si non transgrediuntur laudabiliores fiunt. Multi enim non existentes in statu in quo possint mala facere preservant se a malo, qui si in aliquo statu dignitatis assumerentur multas transgressiones facerent. Propter quod 5° ethicorum scribitur quod principatus virum ostendit. Tunc enim apparet qualis homo sit, cum in principatu existens in quo potest bene et male facere cogitat qualiter se habeat. Si igitur merces regia comparetur ad ipsum regem cui reddenda est, quandam magnitudinem habere videtur. Reges enim vacantes communi bono si non transgrediuntur cum possint transgredi maioris meriti esse videntur. Diximus autem vacantes communi bono, quia si bono communi non vacaret non oporteret eos esse maioris meriti ex hoc quod transgredi possunt, quia si non considerato communi bono quis periculo se exponat dato quod non transgrediatur, quia indiscrete agit suum meritum non augmentat. Tertio magnum est meritum principum considerato actu per quem tale meritum habet esse. Nam ex hoc actus est viciosus in quantum est contra naturam et contra ordinem rationis. Ex hoc autem est bonus et virtuosus in quantum est secundum naturam et ordinem rationis. Quanto igitur actus

est magis secundum naturam et ordinem racionis tanto magis bonus est et magis meritorius. Valde autem consonum naturali est ut quis pars exponat se pro toto. Videmus enim quod percussitato capite percussitatur et totum corpus. Brachium quod est pars corporis exponit statim se totum ne totum corpus pereat. Reges igitur si bene regant gentem sibi commissam ex operibus eorum consequitur mercedem magnam quod pro bono gentis et pro bono toti taliter se exponunt. ¶ Quanto magna est merces regum racione virtutis per quam quis meretur huiusmodi meritum. Nam minor virtus requiritur ad regendum se ipsum quam ad regendam familiam et ad regendum familiam quam ad regendum civitatem et regnum. Magna igitur debet esse virtus regis ad quem spectat regere non solum se et suam familiam sed eciam totum regnum. Cum igitur magne virtuti debeatur magna merces magnum erit meritum regum bene regencium sua regna. ¶ Quanto magis erit premium eorum regum si consideretur ipsa materia circa quam operantur. Laudatur enim aliquis si dirigat personam aliquam singularem. Cum igitur bonum gentis sit divinius quam bonum aliquod singulare ipsa materia circa quam operatur rex que est gens et multitudo indicat eius premium esse magnum. Incipiunt capitula secunde partis primi libri de regimine principum. Primum capitulum.

1 Quomodo dividuntur potencie anime et in quibus potenciis habent esse virtutes.
2 Quomodo distinguuntur virtutes et quomodo se habeant in intellectu et appetitu.
3 Quot sunt virtutes morales et quomodo earum numerus est sumendus.
4 Quod bonarum disposicionum quedam sunt virtutes quedam supra virtutes quedam ancillantes
Quedam ancillantes sunt virtutes et preparatores ad virtutem.
5 Quod virtutum quedam sunt principales et cardinales quedam vero annexe.
6 Quomodo diversitate notificari potest quid est prudencia.
7 Quod decet reges et principes esse prudentes.
8 Quot et que oporteat habere regem si debeat esse prudens.
9 Quomodo reges et principes possunt se ipsos prudentes facere.
10 Quot sunt modi iusticie et circa que iusticia habet esse et quomodo ab aliis virtutibus est distincta.
11 Quod absque iusticia nequeunt regna subsistere.
12 Quod maxime decet reges esse iustos et in suo regno iusticiam observare.
13 Quid est fortitudo et circa que habet esse et quomodo possimus nosmetipsos facere fortes.